Галина НИЧ,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: halynka007@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна УДИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ УЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА УЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Організація інклюзивного навчання передбачає співпрацю педагогів, які виконують різні професійні функції, але працюють задля досягнення спільної мети. Особливої уваги потребує взаємодія учителя та асистента учителя. На практиці виникають питання щодо розподілу їхніх обов'язків, спільного планування уроків, добору способів підтримки учнів з особливими освітніми потребами. Від узгодженості дій цих фахівців залежить не лише організація навчальної діяльності, а й можливість кожного учня брати в ній повноцінну участь.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості партнерської взаємодії вчителя та асистента вчителя в інклюзивному класі, визначити основні напрями їхньої професійної співпраці та окреслити педагогічні умови ефективної командної діяльності з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів.

Педагогіка партнерства виступає одним з основних аспектів концепції Нової української школи [1, с. 16–20].

Вона орієнтована на відхід від авторитарної системи, де вчитель виконує роль єдиного джерела знань, а учень лише пасивно їх приймає. Натомість освітній процес розглядається як колективна діяльність рівноправних учасників: педагогів, учнів, їхніх батьків, асистентів та фахівців з психолого-педагогічного супроводу. Як зазначає С. Миронова, в інклюзивній освіті «коло взаємодії значно ширше» [2, с. 59]. Дослідники, що

вивчають інклюзивне освітнє середовище, наголошують на ключовій ролі партнерської взаємодії у формуванні емоційно безпечної атмосфери. Таке середовище дає змогу дитині з особливими освітніми потребами відчути себе прийнятою і впевненою у своїх можливостях.

Нормативно-правове забезпечення партнерської взаємодії вчителя та асистента вчителя визначається законодавством України у сфері освіти й організації інклюзивного навчання. [4, с. 19–20].

Відповідно до встановлених професійних функцій учитель здійснює планування та організацію освітнього процесу, реалізує освітню програму й оцінює результати навчання учнів, тоді як асистент учителя забезпечує педагогічну підтримку освітнього процесу, бере участь в адаптації навчальних матеріалів, спостереженні за навчальною діяльністю учнів та взаємодії з командою психолого-педагогічного супроводу. При цьому співпраця педагогів передбачає узгодження дій і спільне визначення способів підтримки учнів, але не означає тотожності їхніх посадових обов’язків.

У співпраці вчителя та асистента вчителя принципи педагогіки партнерства набувають конкретного практичного змісту. Йдеться насамперед про готовність обговорювати навчальні труднощі учнів, узгоджувати педагогічні рішення та враховувати професійні спостереження одне одного. Водночас партнерські взаємини не передбачають однакового розподілу посадових функцій. Учитель відповідає за організацію освітнього процесу, а асистент долучається до його забезпечення відповідно до своїх професійних обов’язків. Отже, партнерство вчителя та асистента вчителя передбачає не лише розподіл професійних обов’язків, а й постійне узгодження педагогічних рішень. Важливими умовами такої співпраці є взаємна повага, відкритість до обговорення труднощів, готовність враховувати професійні спостереження одне одного та спільне прагнення забезпечити участь усіх учнів в освітньому процесі.

Партнерська співпраця має особливо велике значення у процесі розробки та впровадження індивідуальної програми розвитку. Учитель разом з асистентом здійснюють спостереження за учнем, документують його успіхи та виклики, визначають досяжні цілі й обирають відповідні форми підтримки. Як наголошує С. Миронова, ІПР «розробляють спільно – команда психолого-педагогічного супроводу і батьки дитини», а

документацію «доручають асистентові учителя» [2, с. 54]. Цей підхід трансформує супровід від формального виконання вимог до активної педагогічної взаємодії, спрямованої на справжній розвиток дитини. Важливою умовою є залучення батьків, які мають найповніше уявлення про особливості своєї дитини та можуть стати надійними партнерами педагогічного колективу.

На основі аналізу особливостей інклюзивного навчання пропонуємо розглядати партнерську взаємодію вчителя та асистента вчителя як послідовність п’яти взаємопов’язаних етапів.

Спочатку педагоги з’ясовують освітні потреби учнів, обговорюють труднощі, які виникають під час навчання, та визначають необхідну підтримку. Отримана інформація стає основою для спільного планування уроків. На цьому етапі важливо домовитися не лише про зміст навчальних завдань, а й про способи їх адаптації та участь кожного педагога в організації діяльності класу.

Наступний етап – практична реалізація домовленостей. Учитель організовує навчальну діяльність, а асистент допомагає забезпечити доступність завдань і залучення учнів, які потребують додаткової підтримки. Важливо, щоб така допомога не призводила до відокремлення дитини від однокласників.

Під час занять педагоги спостерігають за навчальною діяльністю учнів, звертаючи увагу на труднощі, самостійність виконання завдань та участь у спільній роботі. Завершальним етапом є обговорення результатів спостережень і визначення необхідних змін. За потреби до ухвалення подальших рішень залучають інших членів команди психолого-педагогічного супроводу та батьків. Під час дистанційного навчання вчитель та асистент учителя мають менше можливостей безпосередньо спостерігати за діяльністю учнів. Зокрема, складніше визначити, чи зрозуміла дитина інструкцію, що саме заважає їй виконати завдання та якої допомоги вона потребує. Тому особливого значення набуває попереднє узгодження дій педагогів. Учитель визначає зміст і послідовність навчальної діяльності, а асистент бере участь у підготовці доступних інструкцій, візуальних підказок та інших засобів підтримки відповідно до потреб учнів.

Також підвищується залежність від технологічних засобів та якості інтернет-з'єднання. Для дітей з особливими освітніми потребами ці труднощі, як правило, більш виражені: проблеми з увагою, сенсорна чутливість, потреба в чіткій структурі та постійній підтримці дорослого не зникають перед монітором, а іноді навіть загострюються.

У такому контексті значення ролі асистента вчителя не лише зберігається, але й набуває більшої ваги. Крім цього, дистанційна форма взаємодії сприяє виникненню почуття ізольованості. Отже, партнерська комунікація повинна бути збагачена позитивними аспектами спілкування, заохоченням та емоційною підтримкою.

Ще одна особливість дистанційного навчання полягає в тому, що вдома батьки фактично стають частиною педагогічної команди. Вони безпосередньо перебувають біля дитини, допомагають їй з технічними засобами і нерідко беруть на себе роль асистента. Тому для вчителя та асистента важливо встановлювати з сім'єю довірчі стосунки, пояснювати мету і методи роботи, а також надавати конкретні та зрозумілі рекомендації.

Окремий аспект дистанційної взаємодії пов'язаний із забезпеченням безпеки. Експерти підкреслюють, що онлайн-безпека є ключовою складовою ефективного освітнього процесу: учасники мають дотримуватися етичних норм поведінки в інтернеті, захищати свої особисті дані та бути обізнаними щодо виявлення потенційних ризиків цифрового середовища. Автори посібника «Онлайн-безпека учасників освітнього процесу в умовах дистанційного і змішаного навчання» називають захист персональних даних «одним із головних правових питань в еру цифрових технологій» [3, с. 23], а мережевий етикет «в основі повторює норми й правила етики» [3, с. 23]. Це питання набуває особливої значущості в контексті інклюзивного навчання, адже діти з особливими освітніми потребами можуть бути більш вразливими до кіберзнущань, маніпуляцій та небезпечного контенту.

Змішане навчання об'єднує традиційні заняття з дистанційними, тому педагоги потребують гнучких моделей співпраці. Важливу роль відіграє взаємодія між учителем і асистентом. Вона передбачає спільне планування уроків та адаптацію завдань, наприклад, спрощення інструкцій, поділ

матеріалу на менші частини та використання наочних матеріалів [5, с. 9–27].

Для узгодження педагогічних дій учитель та асистент можуть використовувати спільні записи спостережень. Доцільно фіксувати, які завдання учень виконує самостійно, коли потребує додаткового пояснення, які способи підтримки виявилися корисними. Такі записи допомагають педагогам обговорювати результати навчання й обґрунтовано визначати подальші дії. Водночас необхідно дотримуватися вимог щодо захисту персональних даних учнів. Під час уроку вчитель та асистент учителя можуть застосовувати різні способи педагогічної взаємодії відповідно до навчальних завдань і потреб учнів. Зокрема, поки вчитель пояснює новий матеріал або організовує роботу класу, асистент може допомагати окремим учням зрозуміти інструкції, користуватися адаптованими матеріалами чи долучатися до групової діяльності. Конкретні способи підтримки педагоги узгоджують заздалегідь.

Наприклад, під час організації групової роботи в інклюзивному класі вчитель та асистент заздалегідь узгоджують навчальну мету, способи подання матеріалу й необхідні адаптації завдань. Учитель організовує спільну діяльність класу, пояснює навчальне завдання та координує обговорення, тоді як асистент допомагає окремим учням зрозуміти інструкції, використовує візуальні підказки й підтримує їхню участь у роботі групи. Після завершення заняття педагоги обговорюють труднощі, аналізують рівень залученості учнів та визначають, які способи підтримки варто застосувати надалі. Така взаємодія демонструє перехід від формального розподілу обов’язків до узгодженої командної діяльності, орієнтованої на участь кожного учня в спільному освітньому процесі.

Важливим аспектом є взаємодія з учнями. У змішаному навчальному середовищі ефективно себе проявляє робота в парах і малих групах, включаючи використання окремих віртуальних кімнат на відеоплатформах. Крім цього, застосування візуальних розкладів, карток-підказок та покрокових алгоритмів, а також інтерактивні та проєктні форми діяльності сприяють активній участі всіх дітей, незалежно від їх рівня підготовки. Важливо, щоб усі учні залишалися інтегрованими в загальну діяльність класу, а отримувана підтримка не відмежовувала їх від інших однолітків.

Окремим напрямом партнерської взаємодії в умовах змішаного навчання є співпраця педагогів із батьками учнів. Вона охоплює постійні відеозустрічі та онлайн-консультації, спільне обговорення досягнень дитини та, за необхідності, коригування індивідуальної програми розвитку. Також тут надаються рекомендації щодо організації домашньої навчальної обстановки та розпорядку дня. Меморандум співпраці може стати дієвим інструментом для зміцнення партнерських відносин, фіксуючи спільні очікування та зобов'язання між учителем та асистентом учителя, батьками та учнями.

Цифрові інструменти в інклюзивному класі надають особливу цінність завдяки можливості персоналізувати навчальний матеріал. Вони дозволяють збільшувати шрифт, додавати аудіокоментарі, використовувати анімацію, піктограми або відеоінструкції, а також формулювати завдання у формі, яка підходить для кожної дитини. Цифрове середовище також спрощує документування успіхів дитини, створюючи основу для змістовних обговорень з батьками.

У той самий час технології не є достатніми для забезпечення партнерства – вони лише формують основу для можливостей. Якість взаємодії значною мірою залежить від професійної культури педагога, а також від його здатності слухати, домовлятися і розподіляти відповідальність. Лише поєднання технічних можливостей з партнерською участю педагогів забезпечує ефективну взаємодію між учителем, асистентом, учнями та батьками.

Попри очевидні переваги, впровадження партнерської взаємодії між учителем та асистентом у дистанційних і змішаних форматах супроводжується низкою труднощів. Однією з найбільш помітних проблем є невизначеність у розподілі функцій: у шкільній практиці асистента часто вважають лише технічним помічником, а не повноправним членом педагогічної команди, що знижує ефективність їхньої співпраці. За спостереженням С. Миронової, частина вчителів вважає, що відповідальність за навчання дітей з ООП «лежить на асистентові учителя» [2, с. 59]. Не всі педагоги володіють достатніми цифровими компетенціями для адаптації матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами в онлайн-форматі.

Аналіз розглянутих підходів дає підстави визначити кілька організаційних умов, які можуть покращити співпрацю учителя та асистента учителя. Насамперед важливо забезпечити чітке розуміння педагогами своїх професійних функцій та узгодити порядок їхньої взаємодії під час планування й проведення уроків. Не менш важливо передбачити час для спільного обговорення навчальних труднощів учнів і результатів застосованих способів підтримки. Окремої уваги потребує підготовка педагогів до роботи в дистанційному та змішаному форматах, зокрема до адаптації цифрових навчальних матеріалів. Тому удосконалення партнерської взаємодії потребує не стільки запровадження додаткових форм документації, скільки створення організаційних умов для регулярного професійного спілкування, спільного планування та аналізу результатів навчання учнів.

Отже, партнерська взаємодія вчителя та асистента в чителя є важливою умовою ефективної організації інклюзивного освітнього процесу, оскільки забезпечує узгодженість педагогічних дій, індивідуалізацію підтримки та залучення всіх учнів до спільної навчальної діяльності. На основі теоретичного аналізу запропоновано п’ятиетапну послідовність партнерської взаємодії педагогів, що охоплює аналіз освітніх потреб учнів, спільне планування, реалізацію узгоджених педагогічних дій, моніторинг результатів і рефлексію з подальшим коригуванням підтримки. Визначено, що ефективність такої співпраці залежить від чіткого розподілу професійних функцій, відкритої комунікації, взаємної довіри та систематичного обміну інформацією між учителем, асистентом учителя і командою психолого-педагогічного супроводу. В умовах дистанційного та змішаного навчання особливого значення набувають цифрова компетентність педагогів, доступність навчальних матеріалів і підтримання конструктивної взаємодії з родинами учнів. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка ефективності запропонованої послідовності партнерської взаємодії в інклюзивних класах.

Список використаних джерел:

1. Бужинська С. М. Супрун Д. С. Психолого-педагогічний аналіз педагогіки партнерства та особливості її впровадження в інклюзивному просторі: стаття. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. С. 16–20.

URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/part_2/5.pdf (дата звернення: 08.10.2026).

2. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посібник. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.

3. Доценко С. О., Ворожбіт-Горбатюк В. В., Собченко Т. М. Онлайн-безпека учасників освітнього процесу в умовах дистанційного і змішаного навчання : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 192 с.

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 10.10.2026).

5. Friend M., Cook L., Hurley-Chamberlain D., Shamberger C. Co-Teaching: An Illustration of the Complexity of Collaboration in Special Education. *Journal of Educational and Psychological Consultation*. 2010. Vol. 20, no. 1. P. 9–27. DOI: https://doi.org/10.1080/10474410903535380 (дата звернення: 10.10.2026).